JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KILIMO, MIFUGO NA MAJI

TAARIFA KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA KILIMO KWA MWAKA WA FEDHA 2021/2022 NA MAONI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023

[*Imetolewa chini ya Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020***]**

MEI, 2022

YALIYOMO

ORODHA YA MAJEDWALI ii
SEHEMU YA KWANZA 1
1.0 **MAELEZO YA JUMLA** 1
1.1 Utangulizi 1
1.2 Msingi wa Uchambuzi wa Kamati 2
1.3 Mawanda ya Uchambuzi 2
SEHEMU YA PILI 4
2.0 **MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI** 4
2.1 Ufafanuzi wa Jumla 4
2.2 Utekelezaji wa Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 4
2.3 Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo 6
2.4 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida 9
2.5 Uzingatiaji wa Ushauri wa Kamati 10
2.6 Makadirio ya Maduhuli na Matumizi 11
2.6.1 Makadirio ya Maduhuli 12
2.6.2 Uchambuzi wa Matumizi ya Kawaida 13
2.6.3 Makadirio ya Matumizi kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo 15
SEHEMU YA TATU 18
3.0 **MAONI NA USHAURI WA KAMATI** 18
3.1 Wizara ya Kilimo 18
3.2 Tume ya Maendeleo ya Ushirika 20
3.3 Tume ya Taifa ya Umwagiliaji 21
SEHEMU YA NNE 23
4.0 **HITIMISHO** 23
4.1 Maelezo ya Kuhitimisha 23
4.2 Shukurani 23

ORODHA YA MAJEDWALI

Jedwali Na. 1: Hali ya Upatikanaji wa fedha kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida ya Wizara ya Kilimo, Tume ya Umwagiliaji na Tume ya Ushirika 9

Jedwali Na. 2: Mchanganuo wa Makadirio ya Wizara ya Kilimo na Tume ya Taifa ya Umwagiliaji kuhusu Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2021/2022 12

Jedwali Na. 3: Mchanganuo wa Makadirio ya Matumizi ya Wizara ya Kilimo, Tume ya Umwagiliaji, na Tume ya Maendeleo ya Ushirika kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 ikilinganishwa na Bajeti iliyoidhinishwa kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 14

Jedwali Na. 4: Mchanganuo wa Makadirio ya Bajeti ya Maendeleo itakayotekelezwa kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 ikilinganishwa na Bajeti iliyoidhinishwa kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 16

TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KILIMO, MIFUGO NA MAJI KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA KILIMO KWA MWAKA WA FEDHA 2021/2022 NA MAONI YA KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

1.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji kuhusu Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Kilimo kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, pamoja na Maoni ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2022/ 2023.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu kuu **NNE** zifuatazo: -

(a) Sehemu ya **Kwanza** inatoa maelezo ya jumla kuonesha msingi na muundo wa taarifa pamoja na namna Kamati ilivyofanya kazi;

(b) Sehemu ya **Pili** inaripoti matokeo ya Uchambuzi na Tathmini kwa kuchanganua Utekelezaji wa Malengo ya Mpango wa Wizara hii, Ukusanyaji wa Maduhuli,

Upatikanaji wa fedha na uzingatiaji wa ushauri wa Kamati;

(c) Sehemu ya **Tatu** inaripoti Maoni na Ushauri wa Kamati kutokana na uchambuzi; na

(d) Sehemu ya **Nne** inahitimisha na kulishauri Bunge kuhusu hoja ya Waziri wa Kilimo.

1.2 Msingi wa Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Msingi wa Kamati kuchambua Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti na Makadirio ya Wizara ya Kilimo ni Masharti ya Kanuni za Bunge. Kifungu cha 6 (7) kikisomwa kwa pamoja na Kifungu cha 7(1)(a) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge, kinatambua jukumu la Kamati hii kufanya uchambuzi huo.

Kanuni ya 117(4) ya Kanuni za Bunge imeweka masharti yaliyotaka Taarifa ya Utekelezaji na Makadirio ya Wizara hii kuchambuliwa na Kamati kabla ya kujadiliwa Bungeni. Hivyo, naomba Bunge lipokee na kujadili taarifa hii kwa lengo la kuboresha na kuridhia Hoja ya Waziri wa Kilimo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

1.3 Mawanda ya Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Kilimo inajumuisha mafungu matatu yaani: -Wizara ya Kilimo (Fungu

43), Tume ya Taifa ya Umwagiliaji (Fungu 05) na Tume ya Maendeleo ya Ushirika (Fungu 24).

SEHEMU YA PILI

2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI

2.1 Ufafanuzi wa Jumla

Mheshimiwa Spika, sehemu hii inakusudia kujenga msingi wa ushauri wa Kamati kuhusiana na Hoja ya Waziri wa Kilimo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023. Masuala yanayochambuliwa ni Taarifa za Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

2.2 Utekelezaji wa Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022

Mheshimiwa Spika, ili kuzingatia masharti ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Kamati ilichambua Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Kilimo baada ya ziara za Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo.

Mambo yaliyochambuliwa ni pamoja na Ukusanyaji wa Maduhuli, Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya kugharimia Miradi ya Maendeleo na Upatikanaji wa Fedha kwa ajili ya kugharamia Matumizi ya Kawaida kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa makusanyo ya maduhuli unaonesha kwamba:

(a) Jumla ya makusanyo ya maduhuli si yakuridhisha kwani hadi kufikia mwezi Februari, 2022, Wizara na Taasisi zake zilifikisha wastani wa **asilimia 11.29** ya lengo kwa kukusanya jumla ya **shilingi 3,896,038,539.46** kati ya **shilingi 34,495,500,000.00** zilizokusudiwa ikiwa ni ndani ya robo tatu za utekelezaji wa majukumu;

(b) Mwenendo wa makusanyo ya maduhuli ya Wizara hadi kufikia mwezi Februari ulifikia **asilimia 78.28** ya lengo na kwa kukusanya jumla ya **shilingi 3,507,026,664.46** kati ya **shilingi 4,480,000.00** zilizokusudiwa;

(c) Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imefika **asilimia 1.3** ya lengo kwa kukusanya jumla ya shilingi **389,011,875.00** kati ya **shilingi 30,015,000,000. 00** zilizokusudiwa;

(d) Kwa kipindi kilichobaki cha utekelezaji, ni vigumu kufikia lengo kwa kuwa kipindi kilichokwisha katika utekelezaji ni takribani **asilimia 75**;

(e) Wizara ya Kilimo wamefanya vizuri kwa kukusanya **asilimia 78.28** ya lengo ndani ya kipindi cha robo tatu ya utekelezaji wa bajeti, hivyo uwezekanao wa kufikia malengo ni mkubwa; na

(f) Tume ya Taifa ya Umwagiliaji kwa kipindi cha utekelezaji wa bajeti kwa **asilimia 75,** imekusanya chini ya **asilimia**

2 ambapo kiasi kikubwa cha makusanyo kinategemewa kupatikana kutokana na ada za huduma ya umwagiliaji.

Mheshimiwa Spika, mwenendo wa makusanyo ya madhuhuli ya Wizara unatoa mwelekeo wa kufikia lengo, changamoto kubwa iko kwa Tume ya Taifa ya Umwagiliaji ambayo inatarajiwa ada za huduma ya umwagiliaji zikikusanywa kwa ukamilifu wake zitatumika kukarabati na kujenga skimu za umwagiliaji ili kuwanufaisha wakulima wengi zaidi.

2.3 Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, Wizara ya Kilimo inatekeleza jumla ya miradi 9 chini ya Fungu 43, miradi 5 Fungu 05 na miradi 4 inatekelezwa nje ya Bajeti ya Serikali (*Off Budget Projects*). Jumla ya bajeti iliyoidhinishwa kwa ajili ya kugharimia miradi hiyo ni shilingi **211,248,000,000.00** sawa na **asilimia 72.20** ya bajeti ya Wizara ya Kilimo na bajeti ya Tume ya Taifa ya Umwagiliaji.

Mheshimiwa Spika, Kwa madhumuni ya kuzingatia masharti ya Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Bunge, Kamati ilitembelea miradi 4 ifuatayo: -

(a) Mradi wa Ujenzi wa Makao Makuu ya Ofisi za Wizara unaotekelezwa katika Halmashauri ya Jiji la Dodoma eneo la Mtumba. Mradi huu ni utekelezaji wa azma ya Serikali ya kuhamia Dodoma;

(b) Mradi wa Ukarabati wa Ofisi ya Bodi ya Mkonge unaotekelezwa katika Manispaa ya Tanga kupitia Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II); Mradi huu unalenga kuiwezesha Bodi ya Mkonge kuwa na Ofisi ya Kudumu kwa ajili ya kuhakikisha uzalishaji wa zao la Mkonge unaongezeka;

(c) Mradi wa Ujenzi wa Kituo cha udhibiti wa visumbufu kibailojia na Usanifu wa Maabara Kuu ya Kilimo na kituo mahiri cha usimamizi wa mazao baada ya kuvuna. Mradi huu unatekelezwa katika Halmashauri ya Mji wa Kibaha kwa kutumia fedha za ndani kutoka bajeti ya Serikali na fedha za nje kutoka kwa wadau wa maendeleo; na

(d) Mradi wa ukarabati/ujenzi wa skimu ya umwagiliaji wa shamba la zabibu Chinangali II, ambao unatekelezwa katika Halmashauri ya Wilaya ya Chamwino kwa ushirikiano kati ya Wizara ya Kilimo, Ofisi ya Rais – TAMISEMI na Chama cha Ushirika CHABUMA kwa lengo la kuinua uzalishaji wa zao la zabibu katika mkoa wa Dodoma.

Mheshimiwa Spika, katika ziara hiyo Kamati ilibaini na kujifunza kuwa:

(a) Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (TAMISEMI) inaweza kushiriki kikamilifu kwenye

shughuli za kilimo kupitia Halmashauri zake kwa kuwasaidia wakulima kujiunga kwenye Vyama vya Ushirika na kudhamini upatikanaji wa mikopo kupitia benki za biashara nchini.

(b) Bado kuna haja ya Tume ya Maendeleo ya Ushirika kutekeleza jukumu lake la msingi la Usimamizi na Uendeshaji wa Vyama vya Ushirika kwa kutoa elimu na kuajiri Watendaji wa Vyama vya Ushirika wenye weledi na utaalamu wa kuendesha Vyama vya Ushirika kwa ajili ya manufaa ya wanaushirika.

(c) Serikali ihakikishe makosa yaliyoua Bodi za Mazao mbalimbali hayajirudii katika maboresho yanayofanywa ili kuhakikisha mazao yanayosimamiwa na Bodi za Mazao yanazalisha kwa tija, yanachangia Pato la Taifa na kutoa ajira kwa Watanzania.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla upatikanaji wa fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo haukuwa kama ulivyotarajiwa. Hali hiyo, si dalili nzuri kwa utekelezaji bora wa miradi ya maendeleo inayotekelezwa. Ni maoni ya Kamati kuwa ubora wa miradi iwapo utekelezaji wake utakwenda kama ilivyopangwa kwa kuipatia Wizara sawasawa na mahitaji yake.

2.4 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji na Tume ya Maendeleo ya Ushirika waliidhinishiwa jumla ya **shilingi 81,894,780,509.00** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Hadi kufikia mwezi Februari 2022, kiasi cha fedha zilizopokelewa ni **shilingi 48,995,773,678.90** sawa na **asilimia 59.69** ya kiasi kilichoidhinishwa. Mchanganuo wa upokeaji wa fedha unaonekana katika **Jedwali Na. 01**.

Jedwali Na. 1: Hali ya Upatikanaji wa Fedha kwa Matumizi ya Kawaida

Na.	WIZARA/TAASISI	MAKADIRIO KWA MWAKA 2021/2022	KIASI KILICHOPATIKANA HADI MWEZI FEBRUARI, 2022	ASILIMIA YA MAKADIRIO
1.	WIZARA YA KILIMO	64,123,243,000.00	37,894,780,594.00	58.94
2.	TUME YA UMWAGILIAJI	4,987,450,000.00	3,318,087,466.64	82.03
3.	TUME YA USHIRIKA	12,803,378,000.00	7,782,905,618.26	61
JUMLA		**81,894,780,509.00**	**48,995,773,678.90**	**59.69**

Chanzo*: Randama ya Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24*

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kwamba:

(a) Mwenendo wa jumla wa upatikanaji wa fedha kwa ajili ya matumizi ya kawaida si mbaya, kwani uchambuzi umeonyesha hadi kufikia mwezi Februari, 2022 Mafungu yote yalikuwa yamepokea kiasi ambacho ni zaidi ya **asilimia 61** ya bajeti zake ikiwa ni robo tatu ya kipindi cha utekelezaji.

(b) Juhudi za makusudi za kuimarisha kilimo cha umwagiliaji zimeendelea kuchukuliwa na Serikali ambapo Tume ya Taifa ya Umwagiliaji hadi kufikia mwezi Februari, 2022 ilikuwa imepokea zaidi ya **asilimia 80** ya bajeti yake.

2.5 Uzingatiaji wa Ushauri wa Kamati

Mheshimiwa Spika, wakati wa kupitia na kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Kilimo na Taasisi zilizo chini yake, Kamati ilishauri kuhusu mambo mbalimbali. Naomba kulijulisha Bunge hili kuwa, Taarifa ya Mtoa hoja ilionesha kwamba, Serikali imezingatia sehemu kubwa ya Ushauri. Mfano wa Ushauri wa Kamati uliozingatiwa ni kuhusu kuimarisha huduma za ugani kwa kuongeza bajeti kwa ajili ya kuwapatia wagani vitendea kazi muhimu.

Mheshimiwa Spika, Taarifa za utekelezaji zilionesha Serikali imeongeza bajeti ya huduma za ugani kutoka **shilingi milioni 603** Mwaka 2020/2021 hadi **shilingi bilioni 11.5** Mwaka 2021/2022. Kwa kuthibitisha hilo, Kamati ilishuhudia hafla ya Uzinduzi wa Ugawaji wa Vitendea Kazi kwa Maafisa Ugani uliongozwa na Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan tarehe 4 Aprili, 2022 ambapo pikipiki 6,000, vifaa vya kupima afya ya udongo 143 pamoja na simu janja 384 vimegawiwa kwa Maafisa Ugani.

Mheshimiwa Spika, pamoja na uzingatiaji mzuri wa ushauri, upo ushauri uliotolewa na Kamati ambao unahitaji kufanyiwa kazi na Serikali. Kwa mfano, suala la kuhakikisha maelekezo ya kuzitaka Halmashauri kurudisha **asilimia 20** ya mapato ya Halmashauri yatokanayo na ushuru wa mazao yanatakiwa kurejeshwa kwa ajili ya kuendeleza Sekta za Kilimo kulifanya kuwa na nguvu ya kisheria katika utekelezaji wake.

Kamati ilipendekeza suala hili liboreshwe zaidi kwa kuifanyia marekebisho Sheria ya Fedha ya Halmashauri za Wilaya ya mwaka 1982 (*Local Government Finance Act,* 1982) ili kuingiza kipengele kitakachoruhusu kutenga **asilimia 20** ya fedha ya mapato ya ndani ya Halmashauri zitokanazo na ushuru wa mazao kwa ajili ya maendeleo ya kilimo ikiwa ni sehemu ya kuimarisha ugharamiaji wa Sekta ya Kilimo.

2.6 Makadirio ya Maduhuli na Matumizi

Mheshimiwa Spika, kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji na Tume ya Maendeleo ya Ushirika kwa pamoja zimekadiriwa kukusanya maduhuli na kutengewa bajeti ya matumizi ya kawaida na matumizi ya maendeleo. Naomba kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa, Kamati ilifanya uchambuzi kwa kulinganisha na bajeti inayomalizika. Uchanganuzi wa Maduhuli na Makadirio ya Matumizi hayo ni kama ifuatavyo:

2.6.1 Makadirio ya Maduhuli

Mheshimiwa Spika, mtoa hoja alieleza kuwa, Jumla ya shilingi **116,117,732,000.00** zinakadiriwa kukusanywa na Wizara ya Kilimo na Tume ya Taifa ya Umwagiliaji kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023. Kiasi hicho ni ongezeko la **asilimia 298.27** ikilinganishwa na lengo la maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022. Mchanganuo wa makadirio hayo unaoneshwa katika **Jedwali Na. 2.**

Jedwali Na. 2: Mchanganuo wa Makadirio ya Maduhuli kwa Mwaka 2022/23 ikilinganishwa na Mwaka 2021/22

Na	Wizara/ Taasisi /Mikoa	Makadirio ya Maduhuli kwa mwaka 2021/2022	% jumla kwa wizara	Makadirio kwa mwaka 2022/2023	Ongezeko	Ongezeko kwa Asilimia
1.	WIZARA YA KILIMO	4,480,000.00	5.71	17,732,000.00	13,252,000.00	74.73
2.	TUME YA UMWAGILIAJI	30,015,000,000.00	1.3	116,100,000,000.00	86,085,000,000	286.80
3.	TUME YA USHIRIKA	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
JUMLA		**30,019,480,000.00**		**116,117,732,000.00**	**86,098,252,000**	**298.27**

Chanzo: *Randama za Fungu 43 na Fungu 05*

Mheshimiwa Spika, uchambuzi umeonesha kwamba:

(a) Kwa ujumla makadirio ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 yameongezeka kwa **asilima 298.27** ikilinganishwa na lengo la makusanyo kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022. Ambapo ongezeko la zaidi ya **asilimia 286.80** limeongezeka kwa Tume ya Taifa ya Umwagiliaji.

(b) Kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imeongezewa ukusanyaji wa madhuhuli kwa zaidi ya **asilimia 286.80** wakati mwenendo wa ukusanyaji wa maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 kwa kipindi cha Robo tatu za utekelezaji wa bajeti ulifikia **asilimia 1.3** tu. Haitakuwa rahisi kufikia lengo la makusanyo linalowekwa kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 ikizingatiwa uzoefu uliopatikana kwa Mwaka wa Fedha uliotangulia.

Mheshimiwa Spika, kwa uchambuzi huo, Kamati ina maoni kwamba, uwekaji wa lengo la makusanyo utakuwa na tija iwapo utazingatia uhalisia. Kwa mfano; kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji ilifikia lengo la makusanyo chini ya **asilimia 2** katika kipindi cha robo tatu ya muda wa utekelezaji, lakini lengo linalowekwa kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 limeongezeka kwa **asilima 286.27**. Ni dhahiri kuwa kama hakuna maelezo ya kutosha kwa lengo la makusanyo linalowekwa, Wizara ya Kilimo itakuwa na lengo la maduhuli ambalo halitekelezeki.

2.6.2 Uchambuzi wa Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji na Tume ya Maendeleo ya Ushirika wanakadiria kutumia **shilingi 90,995,875,000.00** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Kiasi hicho ni ongezeko la matumizi ya kawaida kwa **asilimia**

27.89 ikilinganishwa na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022. Hali hiyo ililinganishwa na uzoefu wa upatikanaji wa fedha kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 ili kuona uwezekano katika hali halisi. Kamati imejiridhisha kuwa ukadiriaji huu wa matumzi ya kawaida unaonyesha uhalisia wakati wa utekelezaji wa bajeti inayoombwa.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi umeonesha kuwa katika bajeti ya Wizara ya Kilimo kuna ongezeko la bajeti kwa **asilimia 27.89** ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka wa Fedha 2021/2022. Mchanganuo wa Makadirio hayo unaonekana katika **Jedwali Na. 03.**

Jedwali Na. 3: Makadirio ya Matumizi ya Kawaida kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2021/2022

Na.	TAASISI	MAKADIRIO KWA MWAKA 2021/2022	MAKADIRIO KWA MWAKA 2022/2023	ASILIMIA KATIKA ONGEZEKO
1.	WIZARA YA KILIMO	64,123,243,000.00	99,655,547,000.00	55.42
2.	TUME YA UMWAGILIAJI	4,987,450,000.00	5,268,352,000.00	5.33
3.	TUME YA USHIRIKA	12,803,378,000.00	14,693,267,000.00	12.86
JUMLA		**81,914,O71,000.00**	**119,617,166,000.00**	**73.61**

Chanzo: Randama za Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24

Mheshimiwa Spika, takwimu hizi zinadhihirisha kuwa uendeshaji wa shughuli za Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji na Tume ya Maendeleo ya Ushirika zimeongezewa msukumo katika bajeti. Hata hivyo, kiasi cha bajeti kilichoongezwa ni kidogo kulingana na uzito wa

majukumu makubwa waliyonayo katika kuhakikisha tija inaongezeka kwenye kilimo kwa kuboresha miundombinu ya umwagiliaji, ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya hifadhi ya mazao, kuimarisha vituo vya utafiti, upatikanaji wa pembejeo, kuimarisha huduma za ugani pamoja na kuimarisha Usimamizi na Ukaguzi wa Vyama vya Ushirika.

Kamati imejiridhisha kuwa makadirio ya bajeti ya matumizi ya kawaida yanaendana na utekelezaji wa bajeti ya miradi maendeleo, jambo la kuzingatia ni Serikali kuiwezesha Wizara kupata fedha kwa kadri ya mahitaji ili iweze kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

2.6.3 Makadirio ya Matumizi kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, Kamati ilichambua makadirio ya jumla ya **shilingi 731,161,661,000.00** kwa ajili ya kugharimia miradi ya Maendeleo inayopangwa kutekelezwa na Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji na Tume ya Maendelo ya Ushirika kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023. Makadirio hayo ni ongezeko la **asilimia 840.36** ikilinganishwa na bajeti iliyoidhinishwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 kama inavyooenekana katika **Jedwali Na. 04**.

Jedwali Na. 4: Makadirio ya Bajeti ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2021/2022

Na	TAASISI	MAKADIRIO KWA MWAKA 2021/2022	MAKADIRIO KWA MWAKA 2022/2023	ASILIMIA KATIKA ONGEZEKO
1.	WIZARA YA KILIMO	164,748,000,000.00	104,158,114,000	63.22
2.	TUME YA UMWAGILIAJI	46,500,000,000.00	361,500,000,000.00	677.14
3.	TUME YA USHIRIKA	0.00	1,100,000,000.00	100.00
JUMLA		**211,248,000,000.00**	**731,161,661,000.00**	**840.36**

Chanzo: *Randama za Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24*

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa jumla unaonesha kwamba:

a) Bajeti ya Maendeleo kwa Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji, Tume ya Maendeo ya Ushirika imeongezeka kwa **asilimia 840.36** tafsiri ya ongezeko hili ni kwamba idadi, thamani, na ukubwa wa miradi inayotekelezwa itaongezeka ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2021/2022 na hivyo kuongeza uzalishaji na tija kwenye kilimo.

b) Pamoja na bajeti ya Wizara ya Kilimo kuongezeka kwa **asilimia 840.36**, hata hivyo ongezeko hili halijakidhi mahitaji ya Wizara ambayo ni shilingi **Trilioni 2** kwa mwaka.

c) Kiasi cha **shilingi 751,123,280,000.00** zilizotengwa kutekeleza Bajeti ya Wizara ya kilimo kwa Mwaka wa

Fedha 2022/2023 ni sawa na **asilimia 1.83** ya bajeti ya Taifa ambao ni **shilingi 41,063,915,287,000. 00** haijakidhi matakwa ya utekelezaji wa Azimio la Maputo (2003) na Malabo (2014) ambalo linazitaka nchi wanachama kutenga **asilimia 10** ya bajeti ya Taifa kwa ajili ya sekta ya kilimo.

d) Kwa mara ya kwanza Tume ya Maendeleo ya Ushirika imekasimiwa Bajeti ya Maendeleo ambayo itasaidia kuimarisha uwezo wa Tume ya Maendeleo ya Ushirika kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

Mheshimiwa Spika, kwa uchambuzi huo ni wazi kuwa Wizara na Taasisi zilizo chini yake zitaongeza uwezo wa utekelezaji wa miradi ikilinganishwa na utekelezaji ulivyokuwa kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022. Ni maoni ya Kamati kuwa, utekelezaji wa miradi ya maendeleo nchini unaweza kuwa na mafanikio endapo Wizara itapewa fedha zilizoombwa kwa wakati.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi wa Kamati, Ushauri kuhusu maombi ya fedha kwa Wizara ya Kilimo ni kama ifuatavyo:

3.1 Wizara ya Kilimo

(1) Kwa kuwa bajeti iliyoongezeka kwa kiasi kikubwa ni mkopo kutoka Shirika la fedha duniani (IMF), ili mkopo huo uweze kulipika, ni lazima bajeti inayoidhinishwa na Bunge itolewe kwa wakati ili kuwezesha utekelezaji wa malengo na mikakati iliyokusudiwa na urejeshwaji wa mkopo huo kwa wakati.

(2) Ili bajeti iliyoongezeka ilete tija inayokusudiwa, Rasilimali watu ni nyenzo muhimu katika kufikia malengo yaliyobainishwa, Kamati inashauri Ofisi ya Rais Managementi ya Utumishi wa Umma iwezeshe upatikanaji wa Watumishi wanaohitajika mapema iwezekanavyo na kulingana na mahitaji. Aidha, Wizara ya Kilimo ishirikishwe kuainisha kada ya Watumishi kulingana na mahitaji na mipango iliyojiwekea.

(3) Kiasi cha nyongeza ya bajeti iliyotolewa kwa mkopo wanye masharti nafuu kitatumika kujenga uzio wa mashamba ya kuzalisha mbegu ili kuzuia uvamizi wa mashamba hayo. Kamati inashauri ili kuongeza ufanisi wa fedha hizo, pesa hizo zitumike kwenye kuongeza uzalishaji. Aidha, ulinzi wa mashamba hayo ufanyike kwa

kumilikisha ardhi za mashamba hayo kisheria kwa kupata hati, kupanda miti kuzunguka mashamba husika ikiwa pia ni njia ya kuhifadhi mazingira na kujenga mahusiano mazuri na wananchi wanaozunguka mashamba hayo.

(4) Wizara ya Kilimo iendelee na mikakati ya kujenga uelewa wa pamoja kwa Viongozi wa Kitaifa, Ofisi ya Rais (TAMISEMI), Wizara ya Fedha - Benki Kuu, Wizara ya Viwanda na Biashara, Taasisi za Kifedha na Sekta Binafsi ili Taifa liwe na uelewa wa pamoja kuhusu dhana ya kilimo ni uchumi, kilimo ni ajira na kilimo ni maligafi ya viwanda. Ulewa wa pamoja utasaidia kutoa kipaumbele kwenye upangaji wa bajeti kwa sekta ya kilimo.

(5) Kutokana na kuendelea kupanda kwa bei ya mbolea siku hadi siku, imekuwa ni vigumu kwa wakulima kumudu gharama za mbolea, Kamati inashauri Serikali iandae Mpango Mkakati wa utoaji ruzuku kwenye mbolea ili kumpunguzia mkulima gharama za uzalishaji lakini pia kunusuru mfumuko wa bei za vyakula.

(6) Wizara ya Kilimo itumie changamoto inayoikabili dunia ya uhaba wa bidhaa za ngano na mafuta ya kula kama fursa ya kuongeza uzalishaji, uchakataji na biashara ya mazao hayo. Kwa kufanya hivyo nchi yetu itaongeza fursa ya ajira, uhakika wa soko la Afrika Mashariki lakini pia kuipungunzia Serikali gharama kubwa ya kutumia fedha za kigeni kuagiza bidhaa hizo nje ya nchi.

(7) Wizara ya Kilimo ishirikiane na Ofisi ya Rais – TAMISEMI na kuandaa Mpango kazi utakaowezesha mikopo ya Halmashauri inayotolewa kwa vikundi vya Wanawake, Vijana na Watu Wenye Ulemavu kutumika kwenye kilimo. Mpango utakaoandaliwa uhusishe kutenga maeneo yanayofaa kwa kilimo, kuwekeza kwenye miundombinu ya umwagiliaji, kuwapatia mbegu bora na zana bora za kilimo. Hatua hizo zitasaidia kutafanikisha azma Serikali ya kuvutia wananchi wengi zaidi kujishughulisha na kilimo.

(8) Utekelezaji wa ujenzi na uboreshaji wa barabara za vijijini ushirikishe Wizara ya Kilimo, kwa kufanya hivyo kutawezesha ujenzi wa barabara hizo kutoa kipaumbele kwenye maeneo yenye uzalishaji mkubwa.

(9) Fedha na mipango itakayotumika kuimarisha miundombinu ya uzalishaji mbegu pamoja na kuzalisha mbegu bora na miche ya kisasa izingatie mahitaji ya mbegu za asili kwa kutafiti, kuzalisha na kuzifufua ili kulinda utamaduni wetu pamoja na umuhimu wa virutubisho vilivyomo kwenye mbegu za asili.

3.2 Tume ya Maendeleo ya Ushirika

(1) Serikali iimarishe Ushirika kwa kutenga bajeti ya kutosheleza Maafisa Ushirika kupata vitendea kazi kwa ajili ya kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi, ikiwa ni pamoja na kuvisimamia kikamilifu Vyama vya Ushirika vinavyokiuka taratibu za kuongoza Vyama hivyo.

(2) Wizara iharakishe mchakato wa marekebisho ya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na. 6 ya Mwaka 2013, na Sera ya Maendeleo ya Ushirika ya Mwaka 2002. Mapungufu ya kisheria na kisera yamepelekea baadhi ya viongozi wa Vyama vya Ushirika kutumia mwanya huo kukiuka taratibu za kuongoza Vyama vya Ushirika.

(3) Kuendelea kuchukua hatua stahiki za kuimarisha Mfumo wa Ushirika ili kuwezesha mazao yote ya kilimo kuwekewa utaratibu wa kuwa na ushirika kwa ajili ya kupata pembejeo ikiwemo mbolea, mbegu bora na viuatilifu kwa wakati na kwa bei nafuu ili kuongeza tija na upatikanaji wa masoko ya uhakika.

3.3 Tume ya Taifa ya Umwagiliaji

Mheshimiwa Spika, kuhusu Utekelezaji wa Mipango ya Tume ya Taifa ya Umwagiliaji kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, Kamati inashauri yafuatayo: -

(1) Kwa kutumia fedha za mkopo wenye masharti nafuu kutoka Shirika la Fedha Duniani (IMF), Wizara imepanga Kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika skimu mpya 25 zenye jumla ya hekta 53,234. Kamati inashauri kabla ya kuanza ujenzi wa skimu mpya, fedha hizo zitumike kufanya matengenezo ya skimu mbalimbali za umwagiliaji ambazo kwa muda mrefu zimekuwa hazifanyi vizuri kutokana na ukosefu wa bajeti ya kuboresha skimu hizo.

(2) Kuweka mikakati thabiti ya ukusanyaji wa ada za umwagiliaji kwa lengo la kuwezesha ujenzi wa skimu nyingi zaidi kwenye maeneo mbalimbali nchini. Aidha, ukusanyaji wa ada hizo usimamiwe kikamilifu.

(3) Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji utekelezwe na wakandarasi kutoka sekta binafsi ili iwe rahisi kuwawajibisha endapo kutatokea itirafu ya aina yoyote. Kwa msingi huo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji itabaki kuwa msimamizi na mkaguzi wa ujenzi wa miundombinu na miradi inayotekelezwa.

(4) Ujenzi wa skimu mpya za umwagiliaji uzingatie maeneo yanoyafaa kwa kilimo cha umwagiliaji. Aidha, ili miradi hiyo iwe endelevu ni vyema ikashirikisha Halmashauri husika na Wabunge wa maeneo miradi inapotekelewa.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Maelezo ya Kuhitimisha

Mheshimiwa Spika, kama inavyofahamika, Maendeleo katika Sekta ya Kilimo ni muhimu hasa katika kukuza uchumi wa Taifa na kuleta msukumo kwenye ukuaji wa sekta ya viwanda. Ukuaji wa sekta hii una umuhimu mkubwa katika kuzalisha chakula cha kutosha ili kuhakikisha uwepo wa usalama wa chakula na lishe kwa wananchi wakati wote. Sekta ya kilimo inachangia takribani asilimia 29.1 ya pato la Taifa, asilimia 65.5 ya ajira, asilimia 65 ya malighafi inayotumika katika sekta ya viwanda na asilimia 30 ya pato la bidhaa zinazouzwa nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, kwa msingi huo, Wizara ya Kilimo ni mwezeshaji na mratibu muhimu wa kufanikisha utekelezaji wa Mipango mbalimbali ikiwemo Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo awamu ya Pili na utekelezaji wa Malengo Endelevu ya Milenia (SGDs) hususani lengo namba 1 linalohusu kupunguza umaskini uliokithiti na lengo namba 2 linalohusu kutokomeza tatizo la utapiamlo kwa kuimarisha lishe bora.

4.2 Shukurani

Mheshimiwa Spika, naomba kutumia fursa hii kuwashukuru kwa dhati Wajumbe wa Kamati ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji, kwa ushirikiano na jinsi walivyojitoa kikamilifu katika kipindi chote cha uchambuzi wa bajeti ya Wizara ya Kilimo.

Kutokana na umuhimu wao natamani kuwatambua Wajumbe wa Kamati kwa kuwataja majina yao. Hata hivyo, kwa kuzingatia ufinyu wa muda naomba majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu za Taarifa Rasmi za Bunge (*Hansard*). Majina ya Wajumbe hao ni haya yafuatayo:

1. Mhe. Dkt. Christine G. Ishengoma, Mb - Mwenyekiti
2. Mhe. Athuman A. Maige, Mb - M/Mwenyekiti
3. Mhe. Yustino Job Ndugai, Mb - Mjumbe
4. Mhe. Dkt. Balozi Bashiru Ally Kakurwa, Mb Mjumbe
5. Mhe. Prof. Sospeter M. Muhongo, Mb - Mjumbe
6. Mhe. Deo Kasenyenda Sanga, Mb - Mjumbe
7. Mhe. Christopher Ole Sendeka, Mb - Mjumbe
8. Mhe. Prof. Partrick A. Ndakidemi, Mb - Mjumbe
9. Mhe. Charles John Mwijage, Mb - Mjumbe
10. Mhe. Munde Tambwe Abdallah, Mb - Mjumbe
11. Mhe. Livingstone Joseph Lusinde, Mb - Mjumbe
12. Mhe. Dkt. Rita Enespher Kabati, Mb - Mjumbe
13. Mhe. Anna Richard Lupembe, Mb - Mjumbe
14. Mhe. Khadija Hassan Aboud, Mb - Mjumbe
15. Mhe. Kunti Yusuph Majala, Mb - Mjumbe
16. Mhe. Janejelly James Ntate, Mb - Mjumbe
17. Mhe. Mrisho Mashaka Gambo, Mb - Mjumbe

18. Mhe. Tumaini Bryceson Magessa, Mb - Mjumbe
19. Mhe. Jackson Gidion Kiswaga, Mb - Mjumbe
20. Mhe. Benaya Liuka Kapinga, Mb - Mjumbe
21. Mhe. Furaha Ntego Matondo, Mb - Mjumbe
22. Mhe. Yahya Ali Khamis, Mb - Mjumbe
23. Mhe. Mohamed Suleiman Omar, Mb - Mjumbe
24. Mhe. Michael Mwita Kembaki, Mb - Mjumbe
25. Mhe. Yustina Arcadius Rahhi, Mb - Mjumbe
26. Mhe. Prof. Shukrani Elias Manya - Mjumbe
27. Mhe. Emmanuel Peter Cherehani, Mb - Mjumbe

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Wajumbe wa Kamati napenda kumshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan kwa kuona umuhimu wa sekta ya kilimo. Kwa kipindi kifupi cha uongozi wake tumeshuhudia kasi kubwa ya uongezaji bajeti ya Wizara ya Kilimo kwa lengo la kuongeza tija kwenye kilimo.

Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii kumshukuru Waziri Kilimo, Mhe. Hussein Bashe (Mb) kwa ushirikiano mkubwa kwa Kamati ambao umechangia kwa sehemu kubwa kuiwezesha Kamati kutekeleza shughuli zake. Utendaji wake na Naibu Waziri wake, Mhe. Anthony Mavunde (Mb) umedhihirisha jinsi vijana walivyo hazina kubwa kwa ustawi na maendeleo ya Taifa letu.

Nawashukuru pia watendaji wote wa Wizara ya Kilimo na Taasisi zilizo chini ya Wizara wakiongozwa na Katibu Mkuu Ndugu.

Andrew Masawe, akisaidiana na Naibu Katibu Mkuu, Prof. Siza Tumbo kwa ushirikiano walioutoa kwa Kamati. Aidha, nampogeza Ndg. Gerald Mweli kwa kuhamishiwa Wizara ya Kilimo kama Naibu Katibu Mkuu.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee namshukuru Katibu wa Bunge Ndg. Nenelwa Mwihambi, Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, Kaimu Mkurugenzi Msaidizi wa Kamati za Bunge Ndg. Dickson Bisile, Makatibu wa Kamati Ndg. Rachel Nyega na Ndg. Eunice Shirima, wakisaidiwa na Ndg. Waziri Kizingiti, kwa kuratibu vyema shughuli za Kamati hadi kukamilika kwa Taarifa hii.

Baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Kilimo, kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja muda mfupi uliopita.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na ninaunga mkono hoja.

Dkt. Christine Gabriel Ishengoma (Mb)
MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA KILIMO, MIFUGO NA MAJI

17 MEI, 2022